

Lezen is iets tussen mensen *

Een pleidooi voor de schoolbibliotheek

Rineke van Daalen
Amsterdam, januari 2023

De titel is ontleend aan het dankwoord van Maxim Februari bij de uitreiking van de P.C. Hooft-Prijs in 2020.

© Rineke van Daalen, 2023

ISBN 9789464657234

Hoe scholen kinderen aan het lezen proberen te krijgen

De bibliotheken van vandaag

- 1 *Verliefd op boeken, verliefd op de bibliotheek;*
- 2 *Bibliotheken in een digitale wereld*
- 3 *Bibliotheken op school*
- 4 *Mediatheken: drie varianten*

Lezende kinderen op school

- 5 *Lezen doe je niet alleen*
- 6 *Voorlezen*
- 7 *Eindexamen als sociale ervaring*
- 8 *Boeken kiezen: wie helpt wie?*
- 9 *Boeken kiezen: in de bibliotheek*
- 10 *Babylonische spraakverwarring*
- 11 *Leesschaamte: 'Niet voor ons soort mensen'*
- 12 *Literatuur met een grote L: over vrijheid en gezag*
- 13 *De schaamte voorbij*
- 14 *De leesclub*
- 15 *Lezen als sociaal fenomeen*

Hoe scholen kinderen aan het lezen proberen te krijgen

Waarom is het zo moeilijk om kinderen te laten lezen – die kwestie vormde het begin van deze zoektocht. Ik vind de groei van het aantal laaggeletterden in Nederland een intrigerend fenomeen dat ik moeilijk kan begrijpen. Hoe kan dat in een land met een leerplicht van veertien jaar? Er zijn veel verklaringen voor in omloop: kinderen kijken vaak op hun telefoon, lerarentekorten, grote klassen, de onderhandelingscultuur, de immigratie, gebrekkige lerarenopleidingen. Het zal allemaal een rol spelen, maar daarmee is het raadsel voor mij niet opgelost. Ik heb mijn invalshoek daarom veranderd en heb gekeken naar wat er op scholen wél gebeurt. Wat doen scholen aan lezen?

Kinderen die in de eenentwintigste eeuw opgroeien hebben de beschikking over een onafzienbaar kennisrepertoire, dat zich zeker voor moeizame lezers moeilijk laat ontsluiten. Voor mij was dat een motief om onderzoek te doen, maar ik ben geen onderwijskundige of didacticus. Ik volg de bezorgdheid in de media als een geïnteresseerde leek, en dan valt het me op dat lezen zelden als iets sociaals of als een sociaal probleem wordt bekeken. Ik doe dat wel. Ik bekijk lezen en de weerstanden daartegen met een sociologische blik. Mijn onderzoek gaat over scholen, omdat lezen voor de meeste kinderen daar begint, en omdat het onderwijs voor mij bekend terrein is.

Drie Amsterdamse scholen van voortgezet onderwijs hebben me in 2021 en 2022 toegang gegeven tot hun mediatheken. Ik sprak met bibliothecarissen en bezocht hun bibliotheken. Daar zie je hoe zij, samen met docenten, letters tussen twee kaften tot leven proberen te wekken, terwijl ze de oriëntatie van leerlingen ook digitaal proberen te verbreden. Daar proberen ze kinderen, afzonderlijk of in een klas, tot lezen te krijgen, en zo hun leesvermogen en hun leeshonger te vergroten. Daar helpen ze hen zich te oriënteren in het onafzienbare universum van geschreven teksten, en leggen ze verbanden met het leven van alledag. Kinderen

leren daar met boeken en andere bronnen om te gaan, en daarbij doen zich allerlei problemen voor, die er per school heel anders uitzien.

Bibliotheken hebben altijd een grote aantrekkingskracht gehad, en in een digitale wereld hebben ze die behouden. Voor veel kinderen zijn het nog steeds belangrijke uitvalsbases om de wijde wereld te verkennen, een wereld die groter is dan thuis en op school. In bibliotheken vinden ze een ruimte en een vrijheid die ze in de klas vaak missen. Voor sommigen ligt daar het begin van een liefde voor boeken en teksten. Een aantal van hen heeft hun bibliotheekervaringen opgeschreven en ik vroeg me af of daar misschien aanknopingspunten zouden liggen om ook andere kinderen met boeken te betoveren. Zouden schoolbibliotheken net als openbare bibliotheken als paleizen van de verbeelding kunnen fungeren, en aan welke voorwaarden zouden ze dan moeten voldoen?

Wat over het lage leesniveau van kinderen wordt verteld, is vaak weinig verrassend. Maar tijdens mijn bezoeken op school gebeurde er veel onverwachts, positieve dingen die ik niet altijd begreep maar die me wel optimistisch stemden. De ontmoeting met een veertienjarig meisje op het Mundus College kan dat illustreren. Met haar leesloopbaan weerspreekt ze alle clichés over kinderen die geen zin hebben in boeken. Ze is op school begonnen in de analfabetenklas en moest eerst niets van lezen hebben. Nors en boos was ze. Maar daarna kreeg ze de smaak te pakken en begon steeds meer te lezen. Toen het Mundus College een prijs wilde uitreiken aan de leerling die dat jaar de meeste boeken had geleend, bleek zij als tweede te scoren. Monique, de bibliothecaresse, was daarvan zo onder de indruk dat zij een extra prijs instelde.

Als ik het meisje vraag wat ze op dit moment leest haalt ze enthousiast een boek uit haar tas. Het is van de vroegere weerman Erwin Kroll en het heet *Het weer*. Ik ben er verbaasd over dat ze juist dit boek

heeft gekozen. Het ziet er erg technisch uit, het gaat over hoge- en lagedrukgebieden, over windkracht en onweer. Heel leuk vindt ze het. Ze laat nog een ander boek zien: *Ik word jou!*. Dat gaat over twee kinderen waarvan de ene piloot wil worden en de andere dierenarts. Ze ontdekken dat je voor die beroepen dingen moet kunnen die ze doodeng vinden en ze gaan alvast oefenen. Het lezende meisje vertelt dat ze haar broertje altijd voorleest. Hij is net acht jaar geworden. Thuis spreken ze Engels en Twi, een Ghanese taal. Haar moeder kan een beetje Nederlands.

We gaan samen naar de boekenkasten en ze laat me alle boeken zien die ze de afgelopen tijd gelezen heeft. Ze weet precies waar ze staan en gaat kriskras door de bibliotheek heen. *De muziek van Lahip*, van Annemarie Jongbloed vindt ze heel leuk. Van Annie M.G. Schmidt en Harrie Geelen las ze *Ik wil alles wat niet mag*. Ze las *De Kikkerkoning* en *Twee keer raak* van Vivian den Hollander. En *Waar is de jas?* van Paul van Loon. Dan nog een strip van Van Loon, met de titel *Dolfje Weerwolfje*. Eerst bekijkt ze de omslag van een boek en dan kiest ze. ‘Alles is leuk’, zegt ze, en als het tegenvalt zoekt ze een ander boek. Ze heeft ook gelezen over hiphop dansen, en over basketbal. Ze vertelt dat ze een professionele basketballer wil worden. Iedere maandag speelt ze op school basketbal. Het *Game of Thrones* boek, *A Song of Ice and Fire*, daar houdt ze ook van.

Tijdens onze gang door de bibliotheek wordt ze steeds enthousiaster, en haar leesplezier is aanstekelijk. Ik weet niet hoe haar liefde voor boeken is ontstaan, maar haar verhaal stemt hoopvol en roept de vraag op hoe scholen andere kinderen met haar boekverslaving kunnen besmetten.

De bibliotheken van vandaag

1

Verliefd op boeken, verliefd op de bibliotheek

Lofzangen op de bibliotheek zijn een genre apart. Het zijn liefdesverklaringen aan boeken en aan lezen. Voor mij waren ze een beginpunt om na te denken over de vraag hoe kinderen van boeken gaan houden. Neem de lofzang van Oliver Sacks, de neuroloog die beeldend beschrijft wat boeken voor hem als kind betekenden. Thuis was de bibliotheek zijn lievelingsplek. Hij was een vroege lezer en bracht vele uren lezend door. De openbare bibliotheek zag hij als zijn echte school, en daarin is hij niet de enige. Hij beschrijft hoe hij als kind tussen de boeken rondstruinde en koos waar hij zin in had. In de klas was hem dat niet gegund. Later raakt hij als student gehecht aan wetenschappelijke en universitaire bibliotheken. En ook die gebruikte hij om uit te zoeken waar zijn belangstelling lag en hoe hij die verder vorm kon geven. Hij schrijft er lyrisch over (Sacks 2019).

Ook de Amerikaanse schrijver Ta-Nehisi Coates (2015) maakt onderscheid tussen de school als een instituut van de macht en bibliotheken die de wereld juist voor hem openen. Daar kon hij zich door zijn eigen nieuwsgierigheid laten leiden en had hij het recht om boeken te kiezen die hem kennis en vrijheid boden. ‘I was made for the library, not the classroom. The classroom was a jail of other people’s interest. The library was open, unending, free’ (Ta-Nehisi Coates 2015: 30).

De ervaringen van Anil Ramdas lijken hierop. Boeken hielpen hem om zijn identiteit vorm te geven. Hij beschrijft hoe belangrijk het verhaal over het bosnegermeisje Pieng-pieng voor hem is geweest. Pieng-pieng wil zo graag een papegaai hebben en ze waagt zich daarvoor in het oerwoud. Het is een avontuur dat maar net goed afloopt en het bracht Ramdas in vervoering. Als kleine Hindoestaanse jongen identificeerde hij zich met het meisje, maar wanneer hij als volwassene terugkijkt op zijn ervaringen als